

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΑ' ΛΑΒΕ

I

Ἐφύγατε λοιπὸν ἐχτές... Μοῦ δώσατε τὸ χέρι σας, μοῦ εὐχρηθήκατε καλὸ καλοκαίρι, πάντα μὲ τὸ ἴδιο χαμόγελο, μὰ χωρὶς τὰ γλυκά σας μάτια νὰ λένε τίποτα παραπάνω... Καὶ γώ; ὡς ἔδωσα βέβαια καὶ γὼ τὸ χέρι, ὡς εὐχρηθήκα καὶ γὼ — μὲ μιὰ δυνατὴ προσπάθεια, ἢ φωνή μου νὰ ἔχει τὸν ἴδιο εὐθυμὸ τόνο μὲ τὴ δική σας — καλὸ ταξίδι, ὥροιο καλοκαίρι κτλ.— Κ' ἔπειτα; ἔπειτα τί; Σεῖς ταξιδεύετε τώρα χαρούμενη καὶ πεταχτὴ γιὰ τὴ μικρὴ σας πόλη, γιὰ τὸ σπίτι σας καὶ γώ; ἐγὼ γύρισα στὸ δωμάτιο, πού σὰς ἔδλεπα πρὶν, πού ἄκουγα πρὶν τὴ φωνή σας... μὰ τώρα εἶπαν ὅλα γύρω τόσο νεκρά... καὶ μέσα στὴν ψυχὴ μου ἔνωσα ἕνα ἄδειο, ἕνα ἄδειο ἄπειρο, τὰ νεῦρα μου τὰ τενωμένα χαλαρώσανε μὲ μιᾶς καὶ τὰ στεγνά μάλιστα μου ξεσπᾶσανε σ' ἕνα κλάμα, πού τᾶκνιζε καὶ τὰ δρόσιζε μαζί... Μὰ γιατί σὰς τὰ γράφω ἀλήθεια ὄλ' αὐτά; θὰ μοῦ πεῖτε; μήπως τὸ ξαίρω καὶ γώ; γιατί κάποια βαθειὰ καὶ ἀκατανόητη ἀνάγκη μέσα μου μὲ σπρώχνει νὰν τὸ κάμω, καὶ γιὰτὶ ἀκόμα ἤθελα νὰ σὰς πῶ κάτι παραπάνω ἀπὸ τὰ λίγα τυπικὰ λόγια, πού ἀλλάξαμε στὸν ἀποχαιρετισμό... Νὰ σὰς εὐχαριστήσω γιὰ τὸ ξαφνικὸ φῶς πού ἡ ὄψη σας ἔχυσε μὲς στὴ σκοτεινὴ μου ζωὴ. Τί παράξενο, ἀλήθεια! Δὲν εἶναι ἀκόμα πέντ' ἕξη μῆνες, πού καθόλου δὲ σὰς ἐγνώριζα, καὶ τώρα; τώρα μοῦ φαίνεται πὼς σὰς χραισάζωμαι, ὅσο καὶ τὸν ἀγέρα πού ἀναπνέω... Πὼς κατορθώσατε — χωρὶς νὰν τὸ ξαίρετε ἴσως καλὰ-καλὰ — νὰ μοῦ δώσατε θάρρος, νὰ μὲ κάμειτε νάνεβαίνω πρὸ εὐκόλου, πρὸ ἔλαφρο, τὸν καθημερινὸ Γολγοθᾶ μου! Μὲ τὴ ματιὰ σας, πού μοῦδειχνε κόσμους καινούργιους, μὲ τὸν τόνο τῆς φωνῆς σας τὸ χαρούμενο καὶ λυπημένο μαζί, πού τὰ ρουφούσα ἀχόρταχα καὶ τὰ διὰ κάθε μέρα, πὼς μ' ἐκάματε — καθὼς λέει καὶ ὁ ποιητὴς:

«Pour un seul mot échangé à voix basse,
Pour un instant auprès de vous passé,
Dans mon chemin j'ai retrouvé la place
Où mes vingt ans autrefois m'ont bassé».

πὼς μ' ἐκάματε — ἂν καὶ ποτὲ δὲν ἀνταλλάξαμε οὔτε μιὰ λέξη ἄ voz basse! — νὰ ξαναθῶ τὸ μέρος, πού τὰ εἰκοσι μου χρόνια μ' εἶχαν ἀφήσει! Κοντὰ σας αἰσθανόμουν τὸν ἐπιτό μου λεύτερο ἀπ' ὅλα τὰ θόρη καὶ τὰ δεσμά τῆς τριωνῆς μου ζωῆς. — γεμάτο ἐλπίδα, χαρὰ, καλοσύνη! Ἐνωθε μέσα μου τὴν ψυχὴ μου νέα, δυνατὴ, δοσοεπὴ, πρόθυμη γιὰ κάθε κατορθώσιον, γιὰ κάθε θυσίαν γιὰ σὰς. Ὅλη τὴ δίψα μου γιὰ τὴν ἀγάπην, πού δὲν τὴ θοῆκα ὡς τώρα στὴ ζωὴ. — δίψα πού τὴ θεοπέμπανε τὰ χρόνια πού περνούσανε καὶ οἱ ἀλλοεῖδες πού μὲ δένουνε σφιχτά. — ὄλ' ἡ δίψα πού μ' ἔκαιγε μὲς στὴ σαχάρα τῆς ζωῆς μου, πὼς σθῆστικε μονομιάς μὲς στὴν ὑγρασία τῶν ματιῶν σας!... Καὶ τώρα πάλι τὸ ταξίδι τῆς ζωῆς μὲ τραβάει στὴν ἔρημο, μακριὰ ἀπὸ τὴν ὄσση, πού μοῦ τὴν πήρατε μαζί σας... Καὶ τώρα πάλι ξαναγυρίζω στὴν προσητερινὴ μου, τὴν περὶ, τὴν ἄδεια ἀπὸ περιεχόμενου ζωῆς... Ὁ, ὄχι, ὄχι! γιατί τώρα ἔχω σκοπὸ στὴ ζωὴ μου; νὰ κλείνω τὰ μάτια μου καὶ νὰ νιώθω μὲς στὴν ψυχὴ μου φρικτὴν τῶν ματιῶν σας τὴ γλύκα, τῆς φωνῆς σας μεθυστικὴ τὴ μουσικὴ... Καὶ θὰ περιμένω, θὰ περιμένω... Ὁ Θεὸς νὰ σὰς εὐλογεῖ!...

ΣΠΟΥΡΟΣ ΒΡΑΔΥΝΟΣ

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

Λαχτάρησες τῆς Μήθυμνας τὸ ἀηδόνι,
Γλυκέ, τοῦ ὠραίου νησιοῦ, τραγουδιστή,
Λὲς καὶ τὸ κύμα του, σαλεύοντας, βουρκώνει
Στὴ θύμησή σου καὶ σ' ἀποζητεῖ.

Τὸ ξαίρεις. Ἐκεῖ πάλι θὰ γυρίσεις,
Στὸ φτωχικό, στὸ ρημαδιό σου τὸ χωριό,
Κ' ἐκεῖ, τραγουδιστή, θὰ ξεψυχήσεις.
Μεθώντας ἀπ' τὸ ἀηδόνι τὸ παλιό...

ΧΡ. ΜΟΛΙΝΟΣ

Ο ΜΠΕΤΟΒΕΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ
ΓΙΑ ΠΙΑΝΟ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΚΑΜΕΡΑΣ

[Ὁμιλία πού ἔγινε ἐφέτος στὸ Ἑλληνικὸ Ὁ-
δεῖο στίς 10 Ἀπριλίον γιὰ τὸν ἑορτα-
σμό τῆς 150ετηρίδας τοῦ Μπετόβεν].

Ἐχομε συνηθίσει νὰ πιστεύουμε, πὼς ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ νιώσουμε βαθειὰ ἕνα ἔργο μουσικὸ εἶναι νὰ γνωρίσουμε τίς ἐξωτερικὰς περιστάσεις πού ἔδωσαν ἀφορμὴ στὴ δημιουργία του, καὶ πὼς κάθε λεπτομέρεια τῆς ζωῆς τοῦ συνθέτη εἶναι δεμένη σφιχτὰ μὲ κάθε ἔργο του. Αὐτὸ, ὡς ἕνα σημεῖο, μπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθινὸ. Φαντάζομαι πὼς θὰ εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβῃ κανεὶς ὅλο τὸ δραματικὸ περιεχόμενον τῆς «Φωνητικῆς συμφωνίας» τοῦ Βεηλιου, ἂν δὲν ἔχη στὸ νοῦ του τὸ ρομαντικὸ πάθος τοῦ συνθέτη τῆς, γιὰ τὴν Henriette Sinitrson. Μὲ τὸν Μπετόβεν ὅμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἄν ἐδοκίμαζε κανένας μὴν ἀντιπροσφρῆ μέθοδο ἀπὸ τὴ συνηθισμένη, καὶ μὴ γνωρίζοντες ἔποτε ἀπολύτως ἀπὸ τὴ βιογραφία του, προσηπαθοῦσε, ἀπὸ τὸ συναισθηματικὸ περιεχόμενον πού θάβρισκε μέσα στὸ ἔργο του ὅλο, νὰ ἀνακαλύψῃ τίς ἐξωτερικὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς του, θάφτανε σὲ συμπληρωματικά, πού θὰ ἦσαν πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητά. Γιατὶ τὸ ἔργο τοῦ Μπετόβεν παρουσιάζει τὴν πρὸ καταπληκτικὴν ἀντίθεσιν μὲ τὴ ζωὴ του, καὶ μονάχα σὲ πολὺ γενικὰς γραμμὰς ἐπιηροῦσεται ἀπ' αὐτὴ. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει τάχα πὼς ἡ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν ἐκφράζει μιὰ στοιχόζητα ἀσυγκλήνητὴ ἢ τὴ μακροσθένεια τῆς ἀδιαφορίας; Ὁχι, χίλιες φορές ὄχι. Ἡ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν εἶναι ὅλη πλῆρης καὶ πόθος. Εἶναι ἡ ἐκφραση τῆς πρὸ ἐνστατικῆς ζωῆς. Ζωῆς ὅμως ἰσοπερικῆς. Τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἔργου του δὲ θὰ τὴ θροῖμε στίς ἐξωτερικὰς περιπέτειες τῆς ζωῆς του. Σ' αὐτὴ κυριαρχεῖ ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος μιὰ τραγικὴ γραμμὴ μὲ ἐλάχιστα φωτεινὰ σημεῖα. Ἡ ψυχικὴ του ζωὴ ὅμως καθὼς φανεροῦνται μέσα στὸ ἔργο του, ἀντιστοιχεῖ μὲ χίλιες ζωὰς ἀπὸ τίς συνηθισμένες. Παρουσιάζει ὅλη τὴν κλίμακα τῶν πρὸ δυνατῶν συναισθημάτων, μὲ τίς πρὸ χιπιητὰς μεταπτώσεις καὶ ἀντιθέσεις; βαθύτατο πόνο, διονυσιακὴ χαρὰ καὶ ἀπολλώνια γαλήνη, ἀκράτητο ἐνθουσιασμό, πίστη καὶ ψυχικὴ ἀνάταση, εὐθυμία καὶ τρυφερότητα, καλωσύνη καὶ ἀγάπην. Ἐτοι τὴν ἤθελε καὶ ἔτσι τὴν ἔνωθε τὴ ζωὴ ὁ Μπετόβεν. Λίγον καιρὸ ἔπειτα ἀπὸ τὴ διαθήκη τοῦ Heiligenstadt ἔγραφε σ' ἕνα φίλο του:

«Θ' ἀρπάξω τὴ μοῦρα μου ἀπὸ τὸ λαμό! δὲ θὰ κατορθώσω νὰ μὲ λυγίσω! "ὦ, τί θυμαίωσι πὺν εἶναι νὰ εἶ κανεῖς τὴ ζωὴ χλίεις φροές!» "Ἔτσι λοιπὸν, μέσα στὰ ἴδια τὸ ἔργο τοῦ Μπετόβεν θὰ βροῦμε τὴν ψυχικὴν του αὐτοβιογραφίαν. Καὶ πῶς καθαρὰ μᾶς φανερώνεται στὰ ἔργα τοῦ πιάνου, τοῦ πιστοῦ συντρόφου του, πὺν δέχτηκε τὶς πρώτες του ἐξομολογήσεις, πὺν ο' αὐτὸν ἐμπιστεύθηκε κάθε νόνο καὶ κάθε χαρὰ του. Μέσα στὶς 32 σονάτες γιὰ πιάνο ξετυλίγεται ὅλος ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ Μπετόβεν. Σ' αὐτὲς ἀκόμα μποροῦμε καλύτερα, παρὰ σὲ κάθε ἄλλο ἔργο του, νὰ παρακολουθήσουμε θῆμα πρὸς θῆμα τὸ ὠρίμασμά του τὸ καλλιτεχνικόν. Ἔτσι βλέπουμε πὺς, στὴν ἀρχή, μαθητὴς ὑποταγμένος στὴν παράδοσιν τῶν κλασσικῶν δασκάλων του, προσπαθεῖ νὰ περιορίσῃ τὴν ἐμπνευσί του μέσα στὰ ὅρια πὺν αὐτοὶ ἐχάραξαν. Λίγο λίγο ὁμως νύσθει πῶς τὰ ὅρια αὐτὰ τοῦ εἶναι στενόχωρα, καὶ ὅλο καὶ τὰ πλατύνει, χωρὶς ποτὲ νὰ τὰ σπᾶσῃ πέρα πέρα, πλουτίζοντας τὸ περιεχόμενον καὶ πείθοντας πάντα μὲ μιὰν ἀκατάβλητη λογικὴν, πὺς ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι, καὶ μονάχα ἔτσι. Κι ἀφοῦ φτάσει στὸ τελευταῖον, στὸ πῶς ψηλὸν σκαλοπάτι τῆς τέχνης του, ἀφοῦ κατακτήσῃ ὅλα τὰ μέσα τῆς ἐκφράσεως, ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος πὺς τὸ πιάνο δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ πᾶς. Πῶς στενοχωρημένος φαίνεται ὁ ἔσωτερικὸς πλοῦτος πὺν βρίσκουμε στὶς τελευταῖες του σονάτες — ἀληθινὲς συμφωνίες — μέσα στὸ περιορισμένον κάδρο τοῦ πιάνου, καὶ μάλιστα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴ σημερινὴν του τελειότητα.

Στὰ 1822 γράφει τὴν τελευταία του σονάτα σὲ ντὸ ἔλ. Ἀπὸ κεῖ καὶ ἔστερα ἐγκαταλείπει τὸν παλιόν του φίλον. Ἐπειτα καὶ ἡ πάθησιν τῶν αὐτιῶν τοῦ χειροτερεύοντας τὸν ἀπομακρύνει ὁλοένα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ πιάνο, τὸ πῶς πρόχειρον μέσον γιὰ νὰ φανερώνῃ τὴν τέχνην του στοὺς φίλους του, δὲν τοῦ χωρὶς σιμνεῖ πᾶς. Δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιάζετῃ πᾶς ἐκτελεστής. Ἀκόμα καὶ σὲ στενοὺς φίλους κῆλους ἀποφεύγει νὰ παίζῃ.

Τώρα τὸν τραβοῦν τὰ μεγάλα ἔργα. Γράφει τὴ Missi Solemnis καὶ τὴν Ἑννῆτη Συμφωνίαν. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὴν, σὰ νὰ μὴν εἶχε τίποτα παραπάνω νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν ὀρχήστρα, πὺν τὴν εἶχε πλουτίσει καὶ μὲ τὴν ἀνθρώπινον φωνήν, μὲ τὸ λόγον, ξαναγυρίζει στὴν ἀπλοσύτην, καὶ καὶ δυσκολώτερον ἴσως τεχνικὰ ἀπὸ κάθε ἄλλη μορφήν, τοῦ κουαρτέτου. Καὶ τὸ κῆνω τραγουδῖ του τὸ ἐμπιστεύεται στὰ τέσσαρα ἔγχορδα, στὸ κειθωρημένον καὶ ἰσορροπημένον κουαρτέτο, πῶς ἔσωτερικὸν ἀπὸ τὴ συμφωνίαν, μὲ περισσότερες εὐκαιρίας γιὰ πολυφωνικὸν συνδυασμὸν ἀπὸ τὴ σονάταν τοῦ πιάνου.

Ἡ πῶς πλοῦσια ἐμπνευσιν χάνεται, σκορπίζεται, ἔπειτα ἀπὸ μιὰ ἐφήμερον ἴσως δόξα, ὅταν δὲ στηρίζεται ἀπάνω σὲ βάσεις στερεές, ἀπάνω στὴν κρίσιν καὶ τὴ λογικὴν. Ὁ Μπετόβεν δὲν ἄφινε νὰ τὸν σέρνῃ ἡ ἀχαλίνωτη ἐμπνευσί του ἤξερε νὰ τὴν ὑποτάξῃ στὴν ἀσθηρὴν του αυτοκριτικὴν. Νέος ὅταν ἦταν, μὲ τὸ σπάνιον δῶρον πὺν εἶχε ν' αὐτοσκεδιάξῃ, ἔγραφε εὐκόλα καὶ χωρὶς δισταγμὸν τὰ πρώτα του ἔργα. Ὅσο ὁμως προχωροῦσε στὴν καλλιτεχνικὴν γνώσιν, τόσο ἀπαιτητικώτερος γινόταν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν. Τὴν ἐβασάνιζε γιὰ χρόνια τὴ μουσικὴν του σκέψιν, ὅσο νὰ τῆς δώσῃ τὴν τελικὴν τῆς μορφήν. Ὅμως καὶ ἀπὸ πῶς νέος ἤξερε νὰ ζυγίξῃ καλὰ τὶς δυσκολίας στὴν τέχνην, καὶ νὰ μὴν κα-

ταπιάνεται τίποτα πρόχειρον καὶ ἔρασιτεχνικὰ. Ἐπειτα ἀπὸ δισταγμὸν πῶς δοκίμασε τὶς δυνάμεις του στὸ κουαρτέτο, καὶ μονάχα τότε, ὅταν ἐπέισθη πὺς εἶχε περάσει πᾶς τὸ μαθητικὸν του στάδιον. Ὅπως στὶς σονάτες τοῦ πιάνου, ἔτσι καὶ στὰ 16 κουαρτέτα, μποροῦμε νὰ παρακολουθήσουμε τὸ καλλιτεχνικὸν ὠρίμασμά του Μπετόβεν. Τὸ κουαρτέτο, ὡς μουσικὴ μορφή, ἔχει τὶς ἴδιες ἀναλογίας μὲ τὴ σονάταν, τὴν ἴδιαν διαίρεσιν σὲ τρία ἢ τέσσαρα μέρη πὺν ἔχουν ἀνεπαρξῶς τοὺς τὶς ἴδιες τονικὰς καὶ ρυθμικὰς σχέσεις, ὅπως καὶ στὴ σονάταν. Τὰ ἔργα πὺν θὰ ἐκτελεστοῦν ἀπόψε, διαφορετικὰ τὸ καθένα — σονάταν πιάνου, τρίον, κουαρτέτο, — καὶ γραμμένα σὲ διαφορετικὰς ἐποχὰς, μᾶς δίνουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ναντιληφθοῦμε καθαρὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης τοῦ Μπετόβεν. Ἔτσι θὰ ἴδοῦμε, πὺς λίγο λίγο λυτρώνεται ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς παραδόσεως, πλαταίνοντας τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ διαρρηθμίζοντας τὴν σύμφωνα μὲ τὸ ποιητικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔργου του, πὺν γίνεται ὅλο καὶ πῶς πλοῦσιον.

Τὸ πρώτον, χρονολογικὰ, ἀπὸ τὰ ἔργα πὺν θ' ἀκούσετε σὲ λίγο, εἶναι τὸ κουαρτέτο σὲ φὰ μείζ., γραμμένον στὰ 1800. Τὸ κουαρτέτο αὐτό, ὅπως ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Μπετόβεν τῆς ἴδιας ἐποχῆς, εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ τύπον πὺν εἶχαν δώσει ὁ Χάυδν καὶ ὁ Μότσαρτ. Εἶναι μιὰ εὐχάριστη ψυχαγωγία, γεμάτη δροσιά, γάργα καὶ εὐρυθμία. Ὅμως καὶ σ' αὐτό, ὅπως καὶ στὶς πρώτες του σονάτες, θὰ ξεφύγῃ, ἀσυνείδητος ἀκόμη, ὁ μετοβενικὸς τόνος, ἡ θαθεῖα ψυχικὴ πνοή, ὁ συγκαταρημένος πόνος, τὸν μετοβενικὸν τόνον τὸν βρίσκουμε στὸ Adagio αὐτοῦ τοῦ κουαρτέτου, ὅπου ἡ γολήνῃ τῆς πλατεῖας μελωδικῆς φράσεως ταράζεται ξαφνικὰ ἀπὸ τὸ πάθος πὺν ξεσπᾷ λαχανιασμένον σὲ μικρὰ κομμένα μοτίβα ἀπὸ 32α. Ὅμως σ' ὁλόκληρον τὸ ἔργο κυριαρχεῖ ἡ φαιδρὴ καὶ ἀλαφρία διάθεσιν. Δὲν ἔχει ξιπνήσει ἀκόμα ὁ θαθεῖς ὁ πόνος, οὔτε τὸ τιτανικὸν στοιχεῖον τῆς ἀντίδρασεως. Μονάχα τὰ πρώτα τραγικὰ προμηνύματα τῆς ἀρρώστιας τῶν αὐτιῶν του, ὀργάνων ἑναν ἀλαφρὸν πέπλον μελαγχολίας στὴν ἀφρόντιστη ζωὴ τοῦ νέου καλλιτέχνη, πὺν εἶναι, ἐκείνη τὴν ἐποχὴν, τὸ χυδαμένον παιδί τῶν ἀριστοκρατικῶν σαλονιῶν τῆς Βιέννης.

Τὰ χρόνια κυλοῦν, τὸ πρώτον νεανικὸν του αἰσθημὸν σβύνει, ἀφίνοντας πῶς του ἀπελπισία καὶ ἀπογοήτευσιν. Ἀποτραβηγμένος στὴν μοναξιά ὁ Μπετόβεν, γράφει τὴν τραγικὴν διαθήκην τοῦ Heiligenstadt καὶ ἀποχαιρετὰ τὴ ζωὴν. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀρχίζει ἡ ἀντίθεσιν πὺν ἀναφέραμε πέρα πάνω. Μ' ὅλο τὸν πόνον γιὰ τὴ χαμένη ἀγάπην, μ' ὅλη τὴ θλίψιν γιὰ τὴ φριχτὴν πάθησιν πὺν ὅλο καὶ χειροτερεύει, βρίσκουμε στὰ ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς χαρούμενες σελίδες πᾶς στὸ τραγικώτερον ξέσπασμα τοῦ πάθους. Σὲ λίγο, στὰ 1808, ἀκούεται καὶ ὁ ἥρωικὸς τόνος, στὴν 3η Συμφωνία. Ὁλητὴ τὴν πάλιν τὴν ψυχικὴν, γιὰ νὰ νικήσῃ τὸν πόνον, γιὰ νὰ ξαναχαρῇ τὴ ζωὴν, τὴ φανερώνει τώρα ὁ Μπετόβεν μέσα στὶς σονάτες τοῦ πιάνου. Τὶς στιγμὰς τῆς πῶς ἀπαρηγόρητης συντριβῆς τὶς ἀκολουθεῖ τὸ ξεχειλισμὸν μᾶς ἀχαλίνωτης θαχυκῆς χαρᾶς. Πῶς τὴ βρίσκει αὐτὴ τὴ δύναμιν, αὐτὴ τὴν τεράστια ζωτικότητα; Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο τὸ μυστήριον. Φτάνουμε ἔτσι στὴν Appassionata, τὴν περιφημὴν σονάταν σὲ φὰ ἔλ, τὸν τόνον πὺν προτιμοῦσε ὁ Μπ. γιὰ νὰ ἐκφράξῃ τὸ πάθος τὸ ὁρμητικόν. Πῶς εὐγλωττὰ φανερώνονται τὴν ὀργὴν αὐτὴν τοῦ πάθους σὲ ρυθμικὰς ἐναλλαγὰς τοῦ α' μέ-

ρους, που ακολουθούν άμέσως έπειτα από το σκοτεινό μονόφωνο πρόλογο, και οι δυναμικές μεταπτώσεις με τα άποτομα ff. και pp. Κ' έπειτα άμέσως το 6' θέμα, που παρουσιάζεται σά μιá οργανική συνέπεια του πρώτου, γεμάτο θεία γαλήνη, σά να ξεσκεπάζεται ξαφνικά μιá γωνιά γαλάζια του ούρανοϋ, έπειτα από τη συννεφιασμένη άντάρα.

Έπειτα το Andante con moto, με το άπλή δεητικό μοτίβο, σάν ένζ Choral εκκλησιαστικό, που ξετιλίγεται σέ βαρυσιόνες, που όλο μās τραβούν σέ πιό αιδέριες σφοδρές. Έδώ αισθάνομαι την άνάγκη νά πιό μιá έντελώς ύποκειμενική μου έντύπωση από μερικές άνάλογες σελίδες, τίς πιό θείες του Μπετόβεν, που τίς βρισκουμε σέ πολλά έργα του, πρό πάντων τής τελευταίας περιόδου, άκόμα όπως και σέ μερικά τής μεσαιωνής, όπως είναι ή Appassionata. Με μιá έντελώς δική του τεχνοτροπία, σά με κάποια μαγική δύναμη, κατορθώνει νά μās γεννά το συναισθημα πός άνεβζίνουμε, άνεβζίνουμε, όλο και πιό ψηλά, σέ σφοδρές υπερκόσμιες, γαλήνης κι όμορφιάς. Κάθε έγκόσμιο πάθος σβύνει, ό πόνος δέν έχει πιá κερμιά δύναμη, πτέρυγε σέ ροκαριότητα. Κ' εκεί που άλαφροζυγιάζεται ή ψυχή μας στόν αιδέρα, μιá συγχορδία διάφωνα, άμφίβολη, μās ξεννά από το μαγευτικό όνειρο. Ένα στριγγό σάλπισμα μās ξαναφέρνει στήν πραγματικότητα. Και ξαναπέφτουμε στή γή. Όμως ό όραματισμός του θείου μās έχει δυναμώσει. Ό παλμός τής ζωής χτυπά μέσα μας όρμητικός, γεμάτος πείσμα. Αντικρύζουμε με πεποίθηση τή ζωή, γιατί ξέφουμε πιá πός τίποτα δέν μπορεί νά μās εκμηδένιση, πός άπάνω από το πάθος κι άπάνω από τόν πόνο είναι ή αύράνια κελωσύνη, ή θεία ειλογία τής αγάτης. Έτσι, ό Μπετόβεν, με τα Allegro τής Appassionata που τελειώνει με τόν ήλιγο του Presto, κηρύττει τήν πίστη του στή ζωή, στή θέληση, στή χαρά.

Και τώρα άς μιλήσουμε και για το θαυμαστό τριό σέ σι ήφ. μείζον, που θάκούστε σέ λίγο, ένα από τα πιό θεία δημιουργήματα του Μπετόβεν. Το έργο αυτό είναι γραμμένο στήν πιό γαλήνια έποχή τής ζωής του (1811). Έχει όγει νικητής από τίς μεγάλες τριαιμίες τών παιθών και δέν άρχισαν άκόμα οι άδύστηρες που τονέ βεσάνισαν από τα 1815 κ' ύστερα. Πέρασαν οι εύτυχιόμένες μέρες τής τριανφεής αγάτης του με την Τερ. Μπρόβινγκ, τήν όρθοξωνιαστική του, τήν «Αθανάτη πολυγαλημένη του». Ησίχασε πιá ό σπαραχτικός πόνος του χωρισμού. Μέσα στή μόνωση του, ό Μπετόβεν βρισκει άνεξάντλητες πηγές εύτυχίας στήν τέχνη του. Η Μπετινά Μαρτιόνο, ή ποιητική φίλη του Γκαίτε, μένει κατ'έπιληκτη μπροστά στήν έπιβολή του. «Κανένος αυτοκράτορας, κανένος βσιλιάς, δέν έχει τέτοια συνζίσθηση τής δύναμής του, όπως ό Μπετόβεν», γράφει στό μεγάλο φίλο της, «Αυτός μ' έκανε νά ξεχάσω τόν κόπο όλο, και σένα τόν ίδιο, ό Γκαίτε. Ό άνθρωπος αυτός είναι πολύ μπροστά από το σημερινό πολιτισμό». Ό άνεπιφύλαχτος θαυμασμός τής Μπετινάς δυναμώνει τήν αυτοπεποίθηση του Μπετόβεν, βοηθώντας τον έτσι νά δημιουργήση μερικά από τα πιό τέλεια έργα του. Γράφει τήν 7η Συμφωνία, τήν άποδέωση του χορού, όπως τήν όνομάζει ό Βάγνερ, και τήν εύθυμη κι όλοφώτεινη 8η. Γράφει και το θαυμάσιο Τριό σέ σι ήφ. μείζον.

Γενικά τα Τρία του Μπετόβεν δέ δείχνουν τήν άπλή κυριαρχία στήν τέχνη του, που βρισκουμε στίς

σονάτες του πιάνου, στα κουαρτέτα και στίς συμφωνίες. Το πιάνο σ' αυτά φαίνεται σά νά διατάξη στό ρόλο του. Με δυσκολία ξεχνά πός είναι ένζ από τα τρία όργανα που συνεργάζονται ισότιμα, και τότε κυριαρχεί ως πρωταγωνιστής, τότε άποτραβιέται σέ άπλή συνοδεία. Δέ γίνεται νά είχε ό Μπετόβεν ξεχωριστή προτίμηση σ' αυτό το είδος, γι' αυτό έγραψε έπί τα Τρία όλα όλα, εκτός από καιτι άλλες νεκρικές κι άτελειώτες άποπειρες. Όμως το Τριό πώς θάκούστε σήμερα, είναι ένζ από τα πιό τέλεια και πιό ώριμα έργα του. Θα μπορούσε νά το βάλη κανείς στήν ίδια γραμμή με τίς τελευταίες του σονάτες του πιάνου και τα τελευταία κουαρτέτα. Για τέτοια θεία έργα κάθε άνάλυση είναι βαρειά και άχρησι, ό λόγος είναι ξερός κι άνέκφραστος. Όπως λέγει ό Schindler, ό άνερωσιωμένος φίλος και βιογράφος του Μπετόβεν, «κι λέξεις έξυπηρετούνε πολύ άσκημα το λόγο του Θεού, και εκφράζει ή μουσική». Όμως δέν μπορώ νά μιλήσω γ' αυτό το Τριό, χωρίς νάναφέρω μιá πολύ ένδιαφέρουσα κουβέντα αυτού του ίδιου του Schindler, που σώζεται μέσα στα τραγικά τετράδια του Μπετόβεν. Είναι γνωστό, πός από τα 1815 και ύστερα, που δέν άκουε πιá καθόλου, είχε πάντα μαζί του ένα σημειωματάριο, όπου του έγραφαν οι φίλοι του, ότι είχαν νά του πούν. Έτσι μās έχουν μείνει πολλές όμιλίες, πού διαρωπιστικές, μ' όλο που δέν είναι γραμμένες θέματα, και οι απαντήσεις του Μπετόβεν, πού τις συμπεραινομε όπωσδήποτε από τή συνέχεια. Σχετικά με το Τριό σέ σι ήφ., σώζεται αυτή ή κουβέντα με τόν Schindler.

«Πλάστε πολύ καλά σήμερα», του λέγει ό Schindler εκπορεύς νά μιλήσουμε λίγο για ποίηση, σχετικά λ.χ. με το Τριό σέ σι ήφ. Το πρώτο μέρος μου φαίνεται σάν ένζ όνειρο άπόλυτης εύτυχίας και ίκανοποίησης. Μέσα σ' αυτό ύπόγειο και κάποια πονηρία, κάποια εύθυμη φλυαρία, και λίγο πείσμα μετοβενικό, με τήν όδειά σας, δέν εν' έτσι : Στο δεύτερο μέρος ό ήρωας έχει φτάσει στήν πιό ψηλή κορφή τής εύδαμονίας. Στο τρίτο ή εύτυχία αλλάζει σέ συγκίνηση, σέ έγκωρτέρηση, σέ συμπόνια. Το Andante αυτό νομίζω πός είναι το τελειότερο ιδανικό του θείου και τής Αγιασύνης».

Μού φαίνεται πός δέν έχω τίποτα νά προσθέσω στόν ώραίο και πιστόν αυτό χαρακτηρισμό του Schindler θέλω μονάχα νά ξανατονίσω εκείνο που είπα σχετικά με το Andante τής Appassionata. Το Andante του Τριό μās φέρνει πάλι στίς ίδιες υπερκόσμιες σφοδρές τής γαλήνης και τής ειδαιμονίας, που είναι σάν ή πνευματική πατρίδα του Μπετόβεν. Κ' έδώ πάλι μιá διάφωνα συγχορδία ένώνει το 6' με το γ' μέρος και μās ξαναφέρνει έξαγωνισμένους και δυνατούς στήν πραγματικότητα τής ζωής.

Και τώρα γενιέται το ερώτημα που γυρεύει επιταχτικά μιάν άπάντηση από μās που ζήσαμε με τή μουσική του Μπετόβεν και τήν αγαπήσαμε και τή χαρήκαμε :

Βρίσκει τάχα ή σημερινή μας ψυχή το λυτρωμό της από το βάρος τής ζωής μέσα στήν τέχνη του Μπετόβεν, τή χάρεται άληθινά ή έποχή μας αυτή τή μουσική, ή τή θαυμάζουμε μονάχα από καλλιτεχνικό σνομπισμό ; Φοβόμαι πός ή άπάντηση σ' αυτό το ερώτημα θα ξεσκεπάση όλη τήν ψυχική μας γύμνια, όλη τή φτώχεια μας σέ ιδανικά άνώτερα, όλο τόν όλισμό και

τὸ σκεπτικισμό τῆς ἐποχῆς μας. Στὴ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν, πού εἶναι ἡ τέλεια ἔκφραση τῆς ψυχικῆς του ὑπόστασης, τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο εἶναι τὸ ὕψος, τὸ ἠθικὸ ὕψος. Δὲν θὰ βραῖνε πουθενὰ στὸ ἔργο του δολοκλήρο τίποτε ταπεινὸ, ψεύτικο, μικρὸ, καμμιά συνθηκολόγησι ἀφελιμιστικὴ μὲ τὸ γούστο τοῦ κοινοῦ, παντοῦ εἰλικρίνεια, ἠθικὸ ὕψος. Κι αὐτὸ τὸ ὕψος ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἀπεριόριστη κι ἀκατάβλητη αἰσιοδοξία τοῦ Μπετόβεν, πού πιστεύει στὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ δίκιου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ. Μέσα στὴν ἀσφυκτικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ὕλισμοῦ πού ζοῦμε σήμερα, μπορούμε νὰ νιώσουμε αὐτὸ τὸ ἠθικὸ ὕψος; Ὁ σκεπτικισμὸς, πού τρώγει μὲ τὸ σαράκι του τίς πιὸ γερὲς ἴνες πού μᾶς δένουνε μὲ τὴ ζωὴ, μπορεῖ νὰ χαρῆ μιὰ τέχνη πού δεῖχνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τέτοια ἀσάλευτη πεποίθησι στὴν κυριαρχία τῆς ἀνθρώπινης θέλησις ἀπάνω στὴ μοῖρα; Ἡ τέχνη αὐτὴ, πού εἶναι ὅλη ὑγεία, μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀρρωστη καὶ κουρασμένη ψυχὴ μας;

Θαροῦ πὼς ὁ λόγος τῆς Μπεττίνας Μπρεντάνο ἐξοκολουθεῖ καὶ τώρα νὰ εἶναι ἀληθινός. Ὁ Μπετόβεν εἶναι ἀκόμα πολὺ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ καὶ τὸν πολιτισμὸ μας. Καὶ γι αὐτὸ πιστεύω πὼς εἶναι κι αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς παράγοντες πού θὰ μᾶς τραβήξουν σὲ κάποιο μέλλον, πιὸ φωτεινὸ καὶ πιὸ ὄρατο. Τὸ τραγούδι του, ἀπλό, οὐράνιο, βαθύ, σὰν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, θὰ μᾶς ξεκουράξῃ καὶ θὰ μᾶς δυναμώσῃ κι ἂς μὴν τὸ πιστεύουμε πάντα. Θέ μᾶς μιλή μὲ τὴ θεία του γλώσσα γιὰ τὴν πίστι καὶ τὴν ἀγάπη του, γιὰ τὸν κόσμον τῆς Χαράς καὶ τῆς Καλωσύνης πού δραματίσθηκε. Λίγοι, λίγοι στὴν ἀρχὴ, θὰ τὸν ἰδοῦνε καὶ θὰ τὸν ποθήσουνε τὸν κόσμο αὐτόν. Οἱ λίγοι θὰ γίνουν πολλοί, πάρα πολλοί. Τότε ὁ δραματισμὸς τοῦ Μπετόβεν θὰ γίνῃ πραγματικότη-
τα. Ἡ μουσικὴ του θὰ γίνῃ τὸ τραγούδι τῆς λυτρω-
μένης κι ἀδερφωμένης ἀνθρωπότητας.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΙΚΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

12

Ἀπόψε κρυφομίλησα μὲ τὰ κλαράκια τῆς μυρτιάς
μ' ἕνα πουλί πού γύρευε τὸ ταῖρι του στὸ φράχτη,
μ' ἕνα κρινάκι πού ἀρπαξε τὸ κῆμα τῆς τρελῆς νοτιάς,
μὲ τοῦ νεροῦ τ' ἀφρόδροσο ψηλὰ στὸν καταρράχτη.

Μακριὰ ἀπ' τοῦ κόσμου τίς ματιές, μὴ καὶ μὲ πάρον
Κι ἀπόψε κρυφομίλησα μὲ τὰ ψυχὰ μονάχα γιὰ τρελό,
τρέχοντας πότε στὸ θουνό, πότε στὸν ἔρημο γιζλό:
"ὦ, τὴν ψυχὴ τους νάχα!

13

Μοῦ εἶπε σιγὰ ἡ τριανταφυλλιά:—Κοίτα πὼς μοῦ κ-
τὸν ἀνθισμένο κλώνο (δῆσανε
Μιὰ κόρη μὲ τὰνθόκια μου σκεπάσαν κι στολίσανε.
Τὴν κλαίω καὶ τὴ μυρώνο.

Κι ὄσα τριγύρου ἐσκόρπιζαν, ἦθε μιὰν ἄλλη κοπελιά
καὶ τάμασε ἀπὸ χάμα,
Μ' ὄσση κορδέλλα τάδεσε, καὶ μοσκομύριστη ἀγκυλιά
τάστειλε σ' ἕνα γάμο.

14

Μοῦ λέει τὰ γέρι: Σούφερα τὸν ἦχο τῆς καρδιάς,
Φωνὲς τοῦ κάμπου, τῆς πλαγιάς, τοῦ ὄρουρου χωριοῦ
(τῆς,

Τὰ δροσογέλια τῶν παιδιῶν τὸ μοιρολόι μᾶς μάννας,
γιατ' ἔμεινε ἀπομόναχη μὲ τὸ χαμό τοῦ γιοῦ τῆς.

Σοῦ φέρνω τὸ τρικύμισμα, σοῦ φέρνω τὴ γαλήνη.
Μοσκιὲς ἀνθῶν, λαλιὲς πουλιῶν, καὶ δόσμα ἀπὸ μελ' σοι,
Κι ἀκόμα: τὰναφυλλητὸ μᾶς κόρης π' ἀγνοσθήνει,
γιατ' ἔφυγε ὁ πανάκριδος, χωρὶς νὰ τὴ φιλήσει.

15

Τοῦ περβολιοῦ σου τὴ μικρὴ κι ἀπόρρητὴ του πόρτα,
καιοῦλα μου, ἀνοιξέ μου!

Τὸ μοσκοδόλι σου ἔνωσα, κρυμμένε μὲς στὰ χόρτα,
χαδιάρη μενεξέ μου.

Καὶ σ' ἔπρε πού ξεψύχαγες στοῦ περβολιοῦ μιὰν ἄρη
χαμόσυρτο, σκαψτό,

Κ' ἐστάλαξε ἀπ' τὰ φύλλα σου δροσοσταλάδας δάκρι,
πού τὰ κρυβὲς κι αὐτό!

20

Σκληρὸς ὁ πόνος τοῦ χαμοῦ, κι ὀλοθεθα ραγίζει
τὴν κάθε μιὰ καρδοῦλα,
καὶ μ' ἕνα σίδερο καψτό τὴν κλαίει καὶ τὴ σφραγίζει
μὲ ματωμένη βούλα.

Μὰ λίκρα πιὸ βαθύτερη, θαροῦ, δὲ θὰ σταθεῖ
στοῦ πόνου τὰ γραμμένα,
παρὰ γ' αὐτόνε ποῦλαχε μονάχος νὰ βρεθῆι,
χωρὶς χαμό κανένα.

22

Τὸ παραθύρι ὀρθάνοιχτο καὶ διάπλατῃ εἶν' ἡ θύρα,
Καμιά φορὰ κιὰν γελαστεῖς καὶ μέσο μπῆς, μικροῦλα,
Πὼς θὰ σὲ ντύσω μὲ χρυσά, μετὰξια καὶ πορφύρα,
Πεντάμορφη παραμυθῶν, γλυκεῖα βασίλοπούλα.
Γιὰ σὲ τὸ λέω—Τύχη, πού πᾶς, κ' ἔχεις μ' ἕνα μιντήλι
σφιχτοδεμένα γιὰ ὄλους μας κι ἀδιάφορα τὰ μάτια,
Γιὰ σέ! πού κάνεις νὰ γελοῦν τὰ πικραμένα χεῖλη,
Κι ἄλλον δὲ βλέπεις τίς καρδιὲς πὼς γίνονται κι κομμάτια.

24

Ἰπικροκλεῖς, φτωχὴ καρδιά, σκορπᾶς λογάκια θλιθερά
καὶ σπασταράς σ' ἀλύπητα τοῦ κυνηγοῦ σου σκάγια.
Σὰ λαβομένη πέρδικα πού κελαιδεῖ στερενὴ φορὰ,
στὰ πετρωμένα πλάγια.

Κ' εἶναι θαρεὰ ἡ λαβοματιά, καὶ τὸ αἷμα σου γοργο-
(κυλά,
δάφοντας μ' ἄλικες σταλιές τὸ διάβα ὀλόγουρά σου,
Καὶ λοχταρὸς καὶ δέρνεσαι, νὰ σηκωθεῖς λίγο ψηλά,
μὰ σέρνεις τὰ φτερά σου!

25

Χελιδονάκια οἱ λογισμοὶ καὶ παρῶνουν πέτσιμ' ἀλαφρό,
μὲς στὸ γαλάζιο αἰθέρα,

Μὰ κ' οἱ φτεροῦγγες ἄπλερες καὶ τὸ κορμάκι τρυφερό,
πληγιάζει πᾶσα μέρα.

Πουλάκια ἀφοῦ γεννήθηκαν, γιὰ νὰ πετᾶνε στὰ ψηλά,
καὶ πὼς νὰ τὰ κρατήσω;

Κι ἂν πᾶνε σ' ἄγνωρες μεριές, λίγα μηνύματα τρελά,
πάντα μοῦ φέρνουν πῶς.

Κ. ΝΕΤΙΜΕΖΑΣ (Δάφνη)